

Sårbarhed

”Sårbarhed” er en nyttig og indsigtfuld vejledning i udredningen af ætiologi og sygdomsforløb, når det gælder komplekse psykiske lidelser.

Anmeldelse ■ Af Alice Theilgaard

■ I en nylig udgiven bog: ”Sårbarhed” har seks psykologer taget sårbarhedsbegrebet og den ætiologiske sygdomsmodel, der går under betegnelsen *diatese-stress modellen*, op til kritisk diskussion. Ifølge denne model opstår psykiske lidelser, når en konstitutionel sårbarhed (diatese), kombineres med en udløsende begivenhed (en stressfaktor).

Ifølge forfatterne er denne model alt for simpel og uspecifik og i sidste ende tautologisk. Det indebærer, at modellens udsagnsværdi begrænser sig til det banale: At man bliver syg, fordi man er sårbar. Heroverfor stiller forfatterne en række mere komplekse og nuancerede modeller, som er formuleret inden for forskellige områder af og tilgange til psykologien.

Bogen består af to dele: Første del er overvejende teoretisk og belyser opfattelsen af psykopatologisk udvikling ud fra et psykoanalytisk, et udviklingspsykologisk, et neuropsykologisk og et eksistentielt perspektiv. Anden del belyser bogens tema ud fra konkrete symptombilleder, hentet fra lidelser inden for neuropatologien: Downs Syndrom, Chorea Huntington og Williams syndrom og fra psykiatrien: Skizofreni og Anorexia nervosa.

Bogens første del

I kapitel 1 forankrer Simo Køppe sårbarhedsbegrebet i en historisk kontekst og illustrerer, at begrebet ikke repræsenterer en ny viden, men en flere hundrede år gammel sygdomsopfattelse, som blot har gået under forskellige betegnelser, fx nervous diathesis, nervous irritation og spinal irritation. Fælles for disse er, at de alle betegner en prædisponering til en nervelidelse begrundet i en forhøjet sarthed, pirrelighed, irritation eller sårbarhed.

I kapitel 2 redegør Susanne Lunn og Simo Køppe for Freuds tidlige og sene model for psykopatologisk udvikling. Det illustreres, hvordan Freuds ætiologiske teori udvikler sig fra en mere enkel traumemodell til en nuanceret og kompleks model, hvor såvel indre som ydre forhold inddrages, hvor subjektet tillægges en aktiv forarbejdende og udvælgende rol-

le i symptomdannelseprocessen, og hvor en lineær årsagsmodel erstattes af en udviklingsmodel, der inddrager hele livshistorien. Centralt står begreberne ”komplementære rækker” og ”Nachträglichkeit”.

Det første begreb henviser til, at psykisk lidelse ikke kan forstås som betinget af enten noget indre eller ydre, men at medfødt disposition, tidligere erfaringer og aktuelle ydre hændelser indgår i et komplekst samspil og i forskellige kombinationer i de enkelte tilfælde. Nachträglichkeit henviser til erfaringsdannelsens dynamiske karakter. Det er ikke kun sådan, at begivenheder i fortiden influerer på nutiden. Nutiden virker også omfortolkende tilbage på fortiden og forlener denne med ny betydning. Principielt indebærer det, at noget traumatisk kan gøres utraumatisk og omvendt, at noget, der ikke var traumatisk på det tidspunkt, det skete, kan blive det ”nachträglich” (efter at det har fundet sted) i lyset af den aktuelle situation og det mere modne individs måde at opleve på.

Freuds syn på udvikling og hans opfattelse af forholdet mellem normalitet og patologi er af særlig relevans for bogens emne, og det er imponerende, at forfatterne, i forhold til de få sider, formår at give en så klar fremstilling af den dynamiske psykologis og psykopatologis grundlæggende ideer.

Det udviklingspsykopatologiske perspektiv er emnet for Mette Skovgaard Vævers og Susanne Harders bidrag. De kritiserer med rette de sårbarhedsmodeller, som fremhæver enten individets medfødte genetisk-biologiske disposition eller individets omgivelser som determinerende for udvikling af eventuel sårbarhed. Frem for en ufrugtbar diskussion om enten arv eller miljø plæderer de for et både-og. Fokus er imidlertid ikke alene på, hvordan individ og miljø interagerer, men også på, hvordan de hver især forandrer hinanden i og med denne interaktion.

Det er en central pointe i udviklingspsykopatologien, at det er selve den komplicerede, transaktionelle udviklingspro-

ces, der fungerer som medierende faktor mellem arv og miljø. Karakteristisk for det udviklingspsykologiske perspektiv er endvidere, at udviklingspsykopatologien ikke udgør en selvstændig ætiologisk teori, men et integrativt makroparadigme i forståelsen af psykopatologisk udvikling. Det integrative indebærer, at såvel udvikling som fejludvikling anskues i et større perspektiv med inddragelse af flere forskellige discipliner, fx epidemiologi, genetik, psykiatri, psykologi, neurovidenskab, sociologi og forskellige udviklingsmodeller som biologiske, behavioristiske, psykodynamiske og systemiske.

Kapitlet giver en omfattende og grundig introduktion til et meget spændende perspektiv på normalitet og psykopatologi. Her skal særligt fremhæves forfatterens diskussion af spørgsmålet om kontinuitet og diskontinuitet i forhold til den enkelte udviklingsproces. Ifølge det udviklingspsykopatologiske perspektiv er hverken gener eller vilkår determinerende for udvikling. Udvikling kan således skifte retning, hvilket også ligger i det for dette perspektiv centrale begreb: multifinalitet. Begrebet henviser til, at det samme udgangspunkt kan føre til mange forskellige ting. Psykisk udvikling må således, som forfatterne understreger, altid anskues som probabilistisk og ikke som deterministisk.

Birgit Bork Mathiesen anlægger i sit kapitel om neuropsykologi og psykoanalyse et tværdisciplinært perspektiv på forståelsen af personlighedsforstyrrelser. Som de øvrige forfattere finder hun det er nødvendigt at anskue problemerne fra flere synsvinkler for at imødegå den tendens i forskningen, hvor monokausalitet og endimensionalitet råder. Med inddragelse af hjernens udvikling føjes endnu en brik til et kompliceret samspil.

I kapitlet gives et rids over den aktuelle forskning. Særlig interessant er fremhævelsen af tidlige traumas indflydelse på hjernes udvikling. Det er velkendt, at hjernen ikke er færdigudviklet ved barnets fødsel. Men nu foreligger der også empirisk indikation for, at stressfaktorer som overgreb i barndommen eller forældres psykopatologi influerer på barnhjernens udvikling. Interessant er også diskussionen af hjernes plasticitet og denne erkendelses perspektiver for opfattelsen af psykoterapi.

Bjarne Jacobsen har i kapitlet "Eksistens og Sårbarhed" en filosofisk præget tilgang til emnet, hvad der ikke gør det mindre interessant, men måske lidt vanskeligere tilgængeligt end de øvrige indlæg. Han stiller sig spørgsmålet: Hvad betyder

sårbarhed i eksistentiel forstand, og hvordan skal vi forstå sårbarhed ud fra en eksistentiel psykologisk forståelsesramme? Forfatterens svar er, at sårbarheden ligger i eksistensens uafklarethed. Den uvisse fremtid. Mens fortidens rolle i den psykiske udvikling typisk understreges, er det påfaldende, hvor begrænset opmærksomhed psykologien tillægger fremtiden som en dynamisk faktor i menneskets psyke. Det er menneskets vilkår at skulle tilegne og acceptere sig selv gennem livet, men det er også en mulighed, der gør mennesket sårbart i forhold til både fortiden og fremtiden i de ubesvarede spørgsmål om livets mening.

Et særligt afsnit er viet "vane og muligheder". Her analyseres indsigtfuldt vanens gode og dårlige sider, mest de sidste. Dialektikken mellem vane og mulighed skal dog ikke ses som et enten-eller: "Vanen vil altid indhente vores liv og tilbyde sig som retningsgiver, det, der tæller, er graden af vores overgivelse". "Vanen afstedkommer ikke en tilegnelse, men foregriber det tilkommende ud fra det allerede givne" (s. 115) Jeg vil gerne medgive, at vaner kan være sløvende og usynlige muligheder, men også tilføje, at vaner i livets mørke stunder kan være en hjælp til at komme videre i livet.

Bogens anden del

I bogens anden del går Simo Køppe og Birgit Bork Mathiesen i kapitlet "Neuropatologi – de medfødte lidelser" i rette med det synspunkt, at bestemte neuropatologiske lidelser udelukkende har deres basis i generne. Forfatterne beskriver de kliniske symptombilleder ved Downs, Williams og Fragilt X-syndrom. De fastslår, at det ikke er entydigt, at identificerbar genetisk forandring medfører specifik og ensartet udviklingshæmning, og at det må antages, at der findes genetisk afvigende personer, som klarer tilværelsen, uden at deres eventuelle kromosomfejl opdages.

De argumenterer for, med henvisning til Karmiloff-Smiths undersøgelser, at den genetiske determinisme ikke er tilstrækkelig anvendelig som baggrund for den viden, man har i dag. Den dynamiske opfattelse af udvikling og det hermed forbundne syn på hjernen som et plastisk organ er af afgørende betydning, hvis man vil undgå at fiksere på enkelte symptomer. Man må operere med en mere fleksibel model, der inddrager den specifikke udvikling af både hjernen og psyken, der virker tilbage på de patologiske processer og er med til at bestemme de genetiske konsekvenser.

At der ikke er en entydig relation mellem symptomer og

>

> genetisk baggrund, kan jeg selv bekræfte ud fra resultaterne af min disputats om personlighederne hos mænd med kromosomafvigelse XXY- og XYY- (Theilgaard, 1984).

Susanne Harder og Mette Skovgaard Væver anvender i kapitlet "Skizofreni" den skizofrene lidelse som et naturligt eksempel på anvendelsen af forskellige årsagsmodeller, fordi denne lidelse har dannet udgangspunkt for udviklingen af stress-sårbarhedsmodellen. Kapitlet giver en grundig oversigt med omtale af de tidlige psykiatrisk-medicinske modeller, psykoanalytiske modeller, diatase-stress-modellen, neurosviklingshypotesen, den fænomenologiske tilgang samt nyere psykologiske modeller, der anvendes i dag.

På trods af stofmængden formår forfatterne på illustrativ måde at give et overblik over udviklingen og en forståelse for den udbredte anvendelse af stress-sårbarhedsmodellen. Sidstnævnte tilskrives modellens integrative karakter og forsøg på at bygge bro mellem de igennem mange år to dominerende og konkurrerende paradigmer, nemlig den klassiske medicinske sygdomsmodel og psykologiske skizofrenimodeller i opposition til denne.

Susanne Lunn anvender i kapitlet "Anorexia nervosa – udvikling og årsager" anoreksi som et illustrativt eksempel på, hvordan psykisk lidelse er blevet forstået og forklaret inden for psykologien og lægevidenskaben. Karakteristisk for denne lidelse er, at stort set alle forklaringsmodeller har været taget i anvendelse, og at der i modsætning til andre psykiske lidelser har været en overvægt af psykologiske og samfundsmæssige modeller. I kapitlet foretages en række punktnedslag, der illustrerer karakteristiske og tidstypiske måder at forklare lidelsen på, herunder en psykologisk tilgang ved Hilde Bruch, en samfundsmæssig/feministisk tilgang ved Susan Bordo og en biologisk tilgang med inddragelse af blandt andet arvelighedsforskning. Kapitlet afsluttes med en diskussion af den dominerende model i dag, den multifaktorielle sygdomsmodel.

Det er et meget væsentligt emne, som de seks forfattere har påtaget sig at behandle, og stofmængden er så omfangsrig, at

det ikke kan undgås, at fremstillingen af og til bliver lidt summarisk. Nu er der jo ikke tale om en lærebog, men en oversigt over den seneste udvikling inden for teoridannelsen, når det gælder udvikling af psykopatologi, og det formål opfyldes til fulde gennem forfatternes alsidighed og indsigt i stoffet. De mange referencer til de emner, der omhandles, er også en god hjælp til at søge videre i faglitteraturen.

Samtlige bidragydere vedkender sig inspiration af Freud, selv om ingen er dogmatiske freudianere.

Forfatterne er grundlæggende enige om, at diatase-stress-modellen – den i dag mest dominerende teori om psykiske lidelsers opståen – trænger til en revision. Kritikken retter sig væsentligst mod den tautologi, der er indeholdt i modellen og dens manglende specificitet. Forfatterne er – hvad enten de repræsenterer psykoanalysen, udviklingspsykologien, neuropsykologien eller eksistentialismen – enige om, hvad diatase-stress-modellen skal afløses af.

Den gennemgående pointe i bogen er, at sårbarhed ikke er et statisk fænomen, men dynamisk. Det indebærer, at en given lidelse eller dysfunktionalitet vil være påvirkelig og ikke kan ses isoleret. Ethvert symptom må ses i relation til individet som helhed og vil kunne ændre status i løbet af udviklingen. Dette er baggrund for forfatternes motto: at det er udviklingen, der determinerer, og ikke omvendt: at udvikling er deterministisk.

- - -

Som det forhåbentlig er fremgået af denne anmeldelse, er bogen en nyttig og indsigtfuld vejledning i udredningen af ætiologi og sygdomsforløb, når det gælder komplekse psykiske lidelser. Den kan varmt anbefales.

Alice Theilgaard

BOGDATA ■

S. Harder, B. Jacobsen, S. Køppe, S., Lunn, B.B. Mathiesen & M.S. Væver. *Sårbarhed. Diatase-stress-modellen til diskussion*. København: Hans Reitzels Forlag, 2008. 224 sider. 248 kr.

